

ΕΛΕΥΘΕΡΕΣ ΣΚΕΨΕΙΣ

υποστρατήγου ε.α. Νικολάου Ζαρκάδα

ΕΚΑΤΟ ΧΡΟΝΙΑ ΑΠΟ ΤΗΝ ΥΠΟΓΡΑΦΗ ΤΗΣ ΣΥΝΘΗΚΗΣ ΤΗΣ ΛΩΖΑΝΝΗΣ

Εισαγωγή

Συμπληρώνεται ένας αιώνας από την Συνθήκη της Λωζάννης, η οποία υπογράφηκε στις 24 Ιουλίου 1923 στη λουτρόπολη της Ελβετίας Λωζάννη, μετά από μακρές διαπραγματεύσεις των ενδιαφερομένων μερών διάρκειας οκτώ μηνών. Το κείμενο της Συνθήκης Ειρήνης συνοδεύεται από δέκα επτά Συμβάσεις, Συμφωνίες, Πρωτόκολλα και Δηλώσεις.

Η Συνδιάσκεψη της Λωζάννης

Τον μήνα Νοέμβριο 1922 άρχισαν οι εργασίες της Συνδιάσκεψης Ειρήνης στη Λωζάννη με σκοπό την επίλυση όλων των θεμάτων, τα οποία σχετίζονταν με την Τουρκία και παρέμειναν σε εκκρεμότητα μετά την λήξη του Α΄ Παγκοσμίου Πολέμου.

Καθ' όλη την διάρκεια της Συνδιάσκεψης η τουρκική αντιπροσωπεία έναντι των Ελλήνων επεδίωξε να επιτύχει την επαναφορά της τουρκικής κυριαρχίας σε όσον ήταν δυνατόν περισσότερα νησιά του Ανατολικού Αιγαίου, την ανάκτηση της Δυτικής Θράκης, την εκδίωξη του Οικουμενικού Πατριαρχείου από την Κωνσταντινούπολη, την διεκδίκηση ιλιγγιώδους πολεμικής αποζημίωσης και τον ναυτικό αποκλεισμό της Ελλάδας.

Η θέση της Ελλάδας, της ηττημένης της Μικρασιατικής Εκστρατείας, ήταν δυσχερής και μάλιστα ευρισκόταν σε πλήρη διεθνή απομόνωση. Θέση της, η οποία κατέστη ακόμη χειρότερη εξ αιτίας της Δίκης και της Εκτέλεσης των έξι.

Η ελληνική αντιπροσωπεία, κυρίως, ενδιαφερόταν για την χάραξη των χερσαίων συνόρων ανάμεσα στα δύο κράτη, τον καθορισμό του καθεστώτος των νησιών του Ανατολικού Αιγαίου, την ανταλλαγή των πληθυσμών, την επιστροφή των αιχμαλώτων πολέμου και ομήρων και τις πολεμικές αποζημιώσεις.

Το βασικό όπλο πίεσης από πλευράς της Ελλάδας επί των αδιάλλακτων τούρκων ήταν η Στρατιά του Έβρου, η οποία είχε ανασυγκροτηθεί και αποτελούσε απειλή επανέναρξης του ελληνοτουρκικού πολέμου στο θέατρο επιχειρήσεων της Ανατολικής Θράκης. Η Ανατολική Θράκη, η οποία με την ανακωχή των Μουδανιών της 11ης Οκτωβρίου 1922, παραχωρήθηκε στην Τουρκία, αποδείχθηκε το ισχυρότερο διαπραγματευτικό χαρτί των Ελλήνων στη Λωζάννη.

Κατά την διάρκεια των συζητήσεων στη Λωζάννη και στις 30 Ιανουαρίου 1923 υπογράφηκαν μεταξύ των ελλήνων και των τούρκων δυο διμερείς συμφωνίες, ήτοι η Σύμβαση περί της Ανταλλαγής των Πληθυσμών και η Συμφωνία επί της Απόδοσης των Πολιτικών Κρατουμένων και της Ανταλλαγής των Αιχμαλώτων Πολέμου.

Η επιτυχής ολοκλήρωση των διαπραγματεύσεων έλαβε τέλος με την υπογραφή στις **24 Ιουλίου 1923** ενός ολοκληρωμένου κειμένου, το οποίο έχει καθιερωθεί να αποκαλείται "**Συνθήκη της Λωζάννης**". Επρόκειτο για την καθ' αυτή Συνθήκη Ειρήνης και των συνοδευόντων αυτήν δέκα επτά κειμένων συμβάσεων, συμφωνιών, πρωτοκόλλων και δηλώσεων.

Η Συνθήκη Ειρήνης αποτελούνταν από 143 άρθρα, τα οποία χωρίζονταν σε πέντε ενότητες – μέρη, ήτοι του καθορισμού των συνόρων, του δημοσίου οθωμανικού χρέους, των οικονομικών θεμάτων και αστικών δικαιωμάτων, των συγκοινωνιών και υγειονομικών θεμάτων και τέλος διαφόρων θεμάτων.

Μία και ίσως η πιο σημαντική συμφωνία ήταν η Σύμβαση για το καθεστώς των Στενών, με την οποία καθιερώθηκε η ελεύθερη ναυσιπλοΐα και ιδρύθηκε διεθνής επιτροπή για την επίβλεψη της εφαρμογής της.

Βασικά, ήταν η Συνθήκη, η οποία επικύρωσε το τέλος της Οθωμανικής Αυτοκρατορίας, έθεσε τις βάσεις για τον εδαφικό διαχωρισμό της Μέσης Ανατολής σε κράτη και όρισε τα σύνορα της νέας Τουρκίας μετά των γειτονικών της κρατών.

Ανταλλαγή των Πληθυσμών

Η Σύμβαση για την ανταλλαγή των πληθυσμών, η οποία υπογράφηκε στις 30 Ιανουαρίου 1923 επέβαλλε την υποχρεωτική και μόνιμη μετανάστευση τόσο των ελλήνων ορθοδόξων της Τουρκίας στην Ελλάδα, όσο και των μουσουλμάνων της Ελλάδας στην Τουρκία. Απαγόρευε την μελλοντική επιστροφή των πληθυσμών αυτών στις πατρογονικές τους εστίες δίχως την ά-

δεια των αντίστοιχων κυβερνήσεων. Η ανταλλαγή των πληθυσμών είχε αναδρομική ισχύ για όλα τα άτομα, που είχαν μεταναστεύσει από της 18ης Οκτωβρίου 1912, ημέρας έναρξης του Α΄ Βαλκανικού Πολέμου. Προέβλεπε δε την σύσταση Μεικτής Επιτροπής, η οποία θα αναλάμβανε την επίβλεψη και την διευκόλυνση της ανταλλαγής.

Από την ανταλλαγή εξαιρέθηκαν οι έλληνες κάτοικοι της Κωνσταντινούπολης, οι μουσουλμάνοι της Δυτικής Θράκης, ο μη μουσουλμανικός ιθαγενής πληθυσμός των νήσων Ίμβρου και Τενέδου, καθώς και οι τσάμηδες της Ηπείρου.

Τα κριτήρια για τον ορισμό ενός ατόμου, ως ανταλλάξιμου, ήταν δύο η ιθαγένεια και η θρησκεία. Όσοι υπάγονταν στην ανταλλαγή θα απέβαλλαν την ιθαγένεια του κράτους από το οποίο προέρχονταν και θα αποκτούσαν την ιθαγένεια του κράτους, στο οποίο θα εγκαθίσταντο αμέσως μόλις έφταναν σε αυτό.

Δυσχερές και δυσεπίλυτο πρόβλημα προέκυψε, από την εφαρμογή της Σύμβασης, αυτό της αποτίμησης της αξίας των ανταλλάξιμων περιουσιών και ιδιαίτερα των κινητών.

Τελικά, το πρόβλημα επιλύθηκε με το Οικονομικό Σύμφωνο, το οποίο οι δύο χώρες συμφώνησαν και υπέγραψαν στις 10 Ιουνίου 1930 στην Άγκυρα, με το οποίο οι Κυβερνήσεις τους αποκτούσαν την κυριότητα των ακινήτων και κινητών περιουσιών, που είχαν εγκαταλείψει οι μουσουλμάνοι ανταλλάξιμοι στην Ελλάδα και οι έλληνες ανταλλάξιμοι στην Τουρκία.

Ανταλλαγή Αιχμαλώτων Πολέμου

Σχετικά με την Συμφωνία για την ανταλλαγή των αιχμαλώτων πολέμου και των πολιτικών κρατουμένων το θέμα ήταν καθαρά ανθρωπιστικό και καθορίστηκε ότι θα επαναπατρίζονταν άμεσα όλοι οι πολιτικοί κρατούμενοι, οι οποίοι κρατούνταν και από τις δύο χώρες.

Αντίθετα για τους στρατιωτικούς αιχμαλώτους πολέμου θα αποδίδονταν ίσος αριθμός αιχμαλώτων και μάλιστα αξιωματικός έναντι αξιωματικού και στρατιώτης έναντι στρατιώτη. Η φάση αυτή της παλινόστησης έλαβε χώρα στο διάστημα μεταξύ 19 Μαρτίου και 4 Μαΐου 1923.

Με αυτόν τον τρόπο παρέμειναν στην Τουρκία περίπου 8.000 έλληνες στρατιωτικοί αιχμάλωτοι πολέμου, οι οποίοι αποδόθηκαν στην Ελλάδα μετά την υπογραφή της Συνθήκης Ειρήνης, ήτοι μετά τις 24 Ιουλίου 1923.

Χάραξη των Χερσαίων Συνόρων στη Θράκη

Αποφασίστηκε η διανομή της Θράκης ανάμεσα σε τρεις χώρες. Δόθηκε στην Τουρκία το ανατολικό τμήμα, στη Βουλγαρία το βόρειο και στην Ελλάδα το μικρότερο το νοτιοδυτικό.

Η συνοριακή γραμμή μεταξύ Ελλάδας και Τουρκίας στο μεγαλύτερο μέρος της ταυτίζεται με τον μέσο ρου του ποταμού Έβρου. Εκτός του ποταμού είναι σε μια έκταση ένδεκα χιλιομέτρων στο ύψος της πόλης της Ανδριανούπολης, όπου η όριος γραμμή μετατοπίζεται δυτικά του ποταμού και αποτελεί το μοναδικό τμήμα χερσαίου σύνορου μεταξύ των δύο κρατών. Η παραχώρηση του τμήματος αυτού της περιοχής του χωρίου Καραγάτς και του σιδηροδρομικού σταθμού Ανδριανούπολης συνδέθηκε άμεσα με το θέμα των πολεμικών αποζημιώσεων και οικονομικών και στρατιωτικών λόγων της Τουρκίας, ήτοι της χρήσης της σιδηροδρομικής γραμμής και της άμυνας της Ανδριανούπολης.

Κατά την χάραξη των συνόρων το πρόβλημα, το οποίο παρουσιάστηκε στις εκβολές του Έβρου, όπου σχηματίζονται δύο βραχίονες, επιλύθηκε από την τριμελή επιτροπή και χαράχθηκαν στον μεγαλύτερο βραχίονα, τον ανατολικό.

Μετά την οριστική χάραξη της μεθορίου συνεχίσθηκαν, κατά καιρούς προβλήματα, τα οποία κυρίως σχετίζονταν με την μετατόπιση της κοίτης του ποταμού.

Για την αποτροπή τοπικών συγκρούσεων αποφασίστηκε η αποστρατικοποίηση των συνόρων στην περιοχή σε βάθος τριάντα χιλιομέτρων.

Τα Νησιά του Αιγαίου

Στην Τουρκία παρέμειναν όλα τα νησιά του Αιγαίου, τα οποία ευρίσκονταν σε απόσταση εντός τριών μιλίων από τις μικρασιατικές ακτές. Επίσης τα νησιά Ίμβρος και Τένεδος, για τα οποία λόγω της συντριπτικής διαφορετικής εθνικής σύνθεσης του πληθυσμού τους υπέρ των ελλήνων παραχωρήθηκε ειδικό καθεστώς αυτονομίας. Η μοίρα των νησιών αυτών σφραγίστηκε από την στρατηγική τους τοποθεσία στην είσοδο των Στενών των Δαρδανελλίων.

Στην ελληνική κυριαρχία παραχωρήθηκαν όλα τα άλλα νησιά της Ανατολικής Μεσογείου, εκτός από τα Δωδεκάνησα. Ενδεικτικά στη διπλωματική διακοίνωση απαριθμήθηκαν τα εξής έξι νησιά Λήμνος, Σαμοθράκη, Λέσβος, Χίος, Σάμος και Ικαρία. Τα Δωδεκάνησα παρέμειναν υπό ιταλική κυριαρχία.

Αποστρατικοποίηση των Νησιών του Αιγαίου

Λέγοντας αποστρατικοποίηση εννοούμε την υποχρέωση ενός κράτους, σύμφωνα με το διεθνές δίκαιο ή συνθήκης, να μη εγκαθιστά στρατιωτικές δυνάμεις και να μη διατηρεί στρατιωτικές εγκαταστάσεις σε συγκεκριμένες περιοχές της εδαφικής του επικράτειας.

Σκοπός της είναι να εμποδίσει μια στρατιωτική σύγκρουση, απομακρύνοντας ή περιορίζοντας τις πιθανότητες, που μπορούν να οδηγήσουν σε αυτή, και να δημιουργήσει συνθήκες ασφάλειας.

Βασικά, σημαίνει περιορισμό στο δικαίωμα ενός κράτους να ασκήσει πλήρως την κυριαρχία του επί της επικράτειας του. Ο περιορισμός αυτός είναι σοβαρός, καθώς ρυθμίζει θέματα εθνικής άμυνας και ασφάλεια. Είναι όμως αποδεκτό, ότι παρόμοιοι περιορισμοί δεν επηρεάζουν το κύρος των τίτλων κυριαρχίας του κράτους.

Κατά τις διαπραγματεύσεις των όρων της Συνθήκης της Λωζάννης, ειδικά για τα νησιά Λήμνο, Λέσβο, Χίο, Σάμο και Ικαρία, η Τουρκία είχε ζητήσει την πλήρη αποστρατικοποίηση, ήτοι την καταστροφή όλων των υφισταμένων οχυρώσεων και την απαγόρευση κατασκευής νέων, την χρησιμοποίηση των νησιών ως στρατιωτικών βάσεων και την μεταφορά και εγκατάσταση αεροπλάνων, την παρουσία οποιασδήποτε στρατιωτικής δύναμης, πλην της απαραίτητης αστυνομίας για την τήρηση της τάξης, αλλά και την λήψη μέτρων προκειμένου να μη μετατραπούν αυτά σε κέντρα λαθρεμπορίας και ταραχοποιών στοιχείων. Τέλος, αυστηρές εγγυήσεις από τους συμμάχους, ότι το συγκεκριμένο καθεστώς δεν πρόκειται να παραβιαστεί.

Τελικά, η Συνθήκη της Λωζάννης επέβαλλε στα νησιά του Αιγαίου ένα ιδιαίτερο καθεστώς, ήτοι την ολική αποστρατικοποίηση της Λήμνου, της Σαμοθράκης, της Ίμβρου, της Τενέδου και των Λαγουσών νήσων και περιορισμούς στην στρατικοποίηση των λοιπών νησιών Λέσβου, Χίου, Σάμου και Ικαρίας.

Η Λήμνος και η Σαμοθράκη αποστρατικοποιήθηκαν, διότι, μαζί με τα νησιά Ίμβρο, Τένεδο και Λαγούσες νήσοι, συνδέθηκαν με το σύστημα ασφάλειας των στενών του Ελλησπόντου.

Αντίθετα, στα νησιά Λέσβο, Χίο, Σάμο και Ικαρία επιβλήθηκαν περιορισμοί ως προς την άμυνά τους, ήτοι απαγορεύτηκε η ύπαρξη ναυτικών εγκαταστάσεων και η κατασκευή οχυρωματικών έργων, περιορίστηκαν οι στρατιωτικές δυνάμεις στον αριθμό εκείνων, που καλούνταν να υπηρετήσουν την στρατιωτική τους θητεία, των δε αστυνομικών ανάλογα με αυτές που υπήρχαν στις άλλες περιοχές της χώρας.

Σχετικά με τα Δωδεκάνησα, τα οποία παραχωρήθηκαν στην Ελλάδα το έτος 1947 με την Συνθήκη Ειρήνης των Παρισίων, καθορίστηκε ότι θα αποστρατιωτικοποιηθούν και θα παραμένουν αποστρατιωτικοποιημένα πλήρως. Σημειώνεται, ότι στη διάσκεψη αυτή η Τουρκία δεν προσεκλήθη και συνεπώς δεν έλαβε μέρος.

Μετά την τουρκική εισβολή στην Κύπρο το έτος 1974, η Ελλάδα άρχισε να εξοπλίζει με ταχείς ρυθμούς όλα τα νησιά του Ανατολικού Αιγαίου, δεδομένου ότι η πιθανότητα τουρκικής επίθεσης σε κάποιο νησί του Αιγαίου ή την Θράκη κατέστη υπαρκτό ενδεχόμενο.

Πλέον αυτού, η Τουρκία κατά το έτος 1975 ίδρυσε και οργάνωσε στη Σμύρνη την Στρατιά του Αιγαίου {4η τουρκική στρατιά} με αποστολή την σχεδίαση και διεξαγωγή αμφίβιων και αεροναυτικών επιχειρήσεων κατά των ελληνικών νησιών του Αιγαίου και την άμυνα των μικρασιατικών ακτών αυτής.

Συνεπώς, η αμυντική προπαρασκευή είναι αναγκαίο και απαραίτητο στοιχείο προκειμένου η Ελλάδα να μπορέσει και να ασκήσει το δικαίωμα της νόμιμης άμυνας.

Ε π ί μ ε τ ρ ο

Η Συνθήκη της Λωζάννης αποτέλεσε σταθμό και καμπή για τις σχέσεις μεταξύ της Ελλάδας και της Τουρκίας και διαμόρφωσε την γεωγραφική φυσιογνωμία των δύο κρατών. Η δε ανταλλαγή των πληθυσμών προσδιόρισε την εθνολογική σύνθεση των κατοίκων των δύο κρατών.

Αντικατέστησε την “εύθραυστη” Συνθήκη των Σεβρών {17 Ιουλίου 1920} και αποτέλεσε όμως και την ληξιαρχική πράξη θανάτου της Μεγάλης Ιδέας των Ελλήνων.

Το Οικουμενικό Πατριαρχείο παρέμεινε στην ιστορική του έδρα, αλλά διατήρησε μόνον την εκκλησιαστική και την πνευματική του αποστολή.

Ιδιαίτερα για τα νησιά Λήμνο και Σαμοθράκη οι διατάξεις της αποστρατιωτικοποίησης της Συνθήκης της Λωζάννης καταργήθηκαν, κατά δήλωση του τότε Υπουργού Εξωτερικών της Τουρκίας, από την Σύμβαση του Μοντρέ {20 Ιουλίου 1936}.

Συμπερασματικά, επισημαίνεται ότι η στρατιωτικοποίηση των νησιών του Αιγαίου συνδέεται άμεσα με το ύπατο δικαίωμα κάθε κράτους να λαμβάνει μέτρα για την νόμιμη άμυνά του.

Ευχαριστώ για τη φιλοξενία.

Π Η Γ Ε Σ

- ΚΩΝ. ΕΥΣΤΑΘΙΑΔΗ· Διεθνές Δίκαιο.
- ΕΓΚΥΚΛΟΠΑΙΔΙΚΟ ΛΕΞΙΚΟ “ΗΛΙΟΣ” {Τόμος Β΄ ΕΛΛΑΣ}.
- ΑΓΓΕΛΟΥ ΣΥΡΙΓΟΥ – ΑΝΤΩΝΗ ΚΛΑΨΗ· Συνθήκη Λωζάννης.
- ΕΦΗΜΕΡΙΔΑ “ΚΑΘΗΜΕΡΙΝΗ”· Σελίδες Ιστορίας.

Θεσσαλονίκη, Ιούνιος 2023